

Alberta. Pripoved so tudi vesti o najstarejših turnirjih, ki jih je Valvasor povzel po heroldu Rūxnerju. Vendar so se vitezi iz slovenskih dežel vsaj od začetka 15. stoletja, zlasti po letu 1479, udeleževali turnirjev po nemških deželah. Bili so seveda nedvomno na turnirjih kralja in cesarja Maksimilijana I. in teh se je udeleževal tudi Gašper Lamberger. Zadnja plemiška igra na naših tleh, šlo je za nabadanje v obroček v treh tekih, je bila po Valvasorju leta 1652 v Ljubljani na Novem trgu pred deželno hišo. Kos dejanju pritrđi, oporeka pa navedeni letnici, a ne ugotovi prave.

V nadaljnjih krajših poglavjih (pod naslovom *Turnirska knjiga Gašperja Lambergerja*, str. 105 sl.) sledimo opisu izvora rodbine Lamberger in razvoju raznih njenih linij, zlasti Gašperjevi veji s Kamna in iz Gutenberga, kateri je pripadal tudi prvi ljubljanski škof Sigismund. Posebej so poudarjeni Gašperjevi dvoboji na turnirjih, ki jih je v svoji viteški renesansi prirejal Maksimilijan I., in analiza legende o Pegamu in Lambergerju. Pesem naj bi nastala šele po sredini 16. stoletja in junak Krištof naj bi bil po avtorjevem mnenju le zbir treh Lambergerjev: Gašperja I., Gašperja II. in Krištofa I.

Šele ob koncu se je avtor zopet vrnil neposredno k viru, mogoča pa bi bila tudi obratna zasnova (poglavje *Knjiga*, str. 135 sl.). Po tem delu besedila, ki ga moremo označiti kot razpravo, povezano z objavo vira, je namreč posebej analiziral in opisal original v faksimilu objavljene turnirske knjige, prikazal družbo na gradu Jakoba II. in Gašperjevo avanturistično življenje ter se v kratkem zapisu poslovil od viteškega mita. Knjigo je zaključil z biogrami vseh turnirskih nasprotnikov Gašperja II. Lambergerja, gostov njegovega sina Jakoba II. in drugih v turnirski knjigi navedenih oseb (str. 184 sl.). Obsežnemu spisku 297 oseb je dodal spisek uporabljenih virov in literature. Rabo faksimila lajšata dve konkordanci: Gašperjevih nasprotnikov in dvobojev po paginah ter prepis besedil v turnirski knjigi (str. 207 sl.).

V zaključnih mislih je avtor povezal nastanek Gašperjeve turnirske knjige in njegovo udeležbo na turnirjih z Maksimilijanovo renesanso viteške kulture. Z njegovo smrtjo je bilo viteškega mita na slovenskih tleh konec. Po avtorjevem mnenju med drugim tudi zavoljo turških vpadov in plemiške udeležbe v obrambi pred njimi ter Vojne krajine.

Knjiga je odličen pregled enega segmenta viteško-turnirske kulture v slovenskih deželah. Hkrati pa prikazuje tudi del plemiške vojaške zgodovine. V mnogočem torej dopolnjuje naše vedenje o načinu življenja, mišljenju in kulturi plemstva, ki je živelo in delovalo na naših tleh ter soustvarjalo njihovo zgodovino.

Ferdo Gestrin

**Janko Pleterski, Dr. Ivan Šušteršič 1863–1925. Pot prvaka slovenskega političnega katolicizma.** Ljubljana: Založba ZRC, 1998. 500 strani.

Ko sem leta 1996 v *Zgodovinskem časopisu* zapisal, da biografija »nekronanega vojvode kranjskega« Ivana Šušteršiča brez dvoma pomeni izziv za našo historiografijo, nisem vedel, da je Janko Pleterski že sredi njenega raziskovanja. Pozneje pa sem od marsikateri strani slišal prav vznemirljive vesti o tem. Rezultati raziskovalnih naporov Janka Pleterskega so sedaj pred nami; njegova knjiga o Šušteršiču je po obsegu in opremi vsekakor impresivna, malo manj pa sem zadovoljen z njenimi dognanji in tezami.

Pozorni bralec se ne more izogniti vtisu, da je pisec hitel; tako je prišlo do banalnih napak, ki po nepotrebnem kazijo podobo dela. Na str. 33 se npr. Taaffe omenja kot Edmund, ne kot Eduard, na str. 440 pa se trdi, da je Evgen Lampe zavrnil Krekove načrte žrtvovanja koroških in štajerskih Slovencev leta 1916 (prim. str. 339, 340) in ne že leta 1915. Na str. 444 bi se dalo razumeti, da naj bi bil avtor znamenite balade *Ubežni kralj Aškerc* in ne Levstik.

Kar zadeva Šušteršičevo avdienco pri papežu Piju X., je treba reči, da je bila leta 1910, ne pa 1911. To more poznavalec zgodovine razbrati že iz samega citata na str. 150: leta 1911 vest, da bo tržaški škof Andrej Karlin, sploh ni bila več kdovekaka novica. Karlin je namreč bil imenovan za škofa 21. decembra 1910. Upoštevati je treba tudi Jegličev dnevnik: Šušteršič je ljubljanskega škofa prosil, da mu izposluje avdienco pri papežu 14. januarja 1910, 24. januarja pa mu je že poročal o svojih podvigih v Vatikanu. Vesten zgodovinar bi moral opozoriti, da se je Šušteršič pri navajanju

datuma svojega obiska v Rimu zmotil za leto dni, ne pa kar dvakrat navajati napačno letnico (str. 151, 427). Zato je tudi sklep Pleterskega, da v Vatikanu ni bilo nobene možnosti za Šušteršičevo intervencijo v smislu učinkovite podpore Karlinovi kandidaturi, napačen: leta 1911 bi hodil prvak Vseslovenske ljudske stranke k papežu za to reč zaman (Jeglič je v svoj dnevnik že 28. novembra 1910 zapisal vest o Karlinu kot bodočem tržaškem škofu!), toda v začetku 1910 je še lahko uspešno »lobiral« v prid svojega in Jegličevega kandidata. Vedeti je namreč treba, da je Jeglič konec januarja 1910 papežu na prazen list papirja napisal Karlinovo ime, ko ga je sv. oče pozval, naj mu priporoči pravega človeka za tržaškega škofa (prim. Jegličev dnevnik za 14., 24., 29. in 31. januar 1910). Zato je bila izjava vatikanskega državnega tajnika Merry del Valla sredi novembra 1910, da Karlina niti po imenu ne pozna, najbrž čisto »diplomatska« (prim. W. Lukan, *Imenovanje Andreja Karlina za tržaško-koprškega škofa*, v: Karlinov simpozij v Rimu, Celje 1996, 35 in dalje). Šušteršič pa je celo že pred ljubljanskim škofom – med 14. in 24. januarjem 1910 – odločujočim faktorjem svetega sedeža situacijo opisoval v takšnih barvah, da je bilo na dlani, kako je Andrej Karlin edini primerni kandidat za nadpastirski sedež pri sv. Justu! Dejansko je Šušteršičevo in Jegličevo posredovanje bilo uspešno. Glede na to, da je edino Jeglič Karlina priporočil za tržaškega škofa, drugi predlagatelji pa ga sploh niso omenjali, je mogoče trditi, da je bil Šušteršičev delež pri vsej zadevi v resnici velik. Kajti prav prvak Vseslovenske ljudske stranke je pripravil teren za to, da je potem Jeglič lahko z jasno besedo priporočil svojega kandidata. V začetku leta 1910 v Vatikanu Šušteršiča pač še niso mogli samo obvestiti, koga bodo posadili na škofijski sedež pri Sv. Justu, kakor meni Pleterski (str. 151).

Naravnost nerazumljive so mi tudi kronološke težave Janka Pleterskega v zvezi z »žlindrino afero«. Na str. 114 se trdi, da je »neurje« v omenjeni zadevi avgusta 1901 že minilo (enako tudi na str. 124), vendar je to daleč od resnice: če bi Pleterski natančno prebral literaturo, ki jo navaja, bi vedel, da se je »žlindrina afera« v državnem zboru pojavila šele leta 1902. Tavčar se je v parlamentarni debati o žlindri npr. skliceval na neko sodbo z dne 23. oktobra 1901 (prim. str. 64 brušure *Žlindra v državnem zboru*), kar pomeni, da stvar avgusta 1901 niti teoretično še ni mogla biti mimo! Poleg tega je Erjavc v svoji *Zgodovini katoliškega gibanja* (Ljubljana 1928, str. 76) izjemno jasen: schönerejanec Stein je Šušteršiča označil za »dr. Žlindro« 24. aprila 1902.

Na str. 387 skuša Pleterski prepričati bralca, kako Šušteršič ni imel nobenega dokaza za to, da bi bila cesarska vlada leta 1917 pripravljena oblikovati zedinjeno Slovenijo. A preberimo tale stavek iz Erjavčeve *Zgodovine katoliškega gibanja na Slovenskem* (str. 226): »Kakor je Jugoslovanski klub že poprej /tj. pred Žolgerjevim imenovanjem za ministra konec avgusta 1917/ odbil ponudbo, da se ustanovi nekako Ilirsko kraljestvo, tako mu tudi Žolgerjevo imenovanje ni dalo povoda za kako spremembo stališča napram vladi!./« Od kod Erjavcu ta informacija? Poglejmo njegov *Predgovor* (nepaginirana str. 4): »Kjer pa ne navajam nobenega izrečnega vira, tam so posneta moja izvajanja navadno po 'Slovincu' dotične dobe, le za novejšo dobo se imam za mnogo podatkov zahvaliti osebnim informacijam gg. dr. A. Breclja, dr. J. Brejca, J. Gostinčarja, msgn. Steske, dr. J. Mohoriča, dr. A. Korošca, dvor. svetnika Fr. Šukljeta, dekana Iv. Lavrenčiča i.d.« Med ustanovitvijo Jugoslovanskega kluba maja 1917 – od naštetih Erjavčevih informatorjev sta bila njegova člana Gostinčar in Korošec – in Žolgerjevim imenovanjem za ministra avgusta 1917 je torej prišla neka ponudba avstrijskih oblasti omenjenemu klubu za ustanovitev Ilirskega kraljestva, ki bi očitno zaobsegalo samo južnoslovenske province (ali njihove predele) zahodne polovice dvojne monarhije (dunajska vlada Ogrske niti teoretično ni mogla več preurejati, saj je novi vladar Karel že prisegel, da bo branil njeno ozemeljsko integriteto). Žal o tej ponudbi ne vemo kaj oprijemljivejšega, toda zdi se, da Šušteršič leta 1918 ni samo »mahal s sabljo po zraku«, ko je govoril o ne ravno modro zaigranih možnostih za zedinjenje Slovencev leta 1917.

Pleterski ima zelo nesrečno roko, ko s svojim pisanjem posega južno od Kolpe in Sotle. Župnika Stjepana Zagorca npr. brez problemov označi za Supilovega prijatelja (opomba 2 na str. 345). Ampak: taisti Stjepan Zagorac je bil vendar ena od kronskih prič nesrečnega dr. Friedjunga proti Supilu!!! Na Dunaju je Zagorac pred sodiščem leta 1909 izjavil: »Izstopil sem iz /hrvaško-srbske/ koalicije, ker nisem hotel biti pod Supilovim vodstvom... Supilo kot politik zame ne velja nič...« Prim. J. Horvat, *Supilo. Život jednog hrvatskog političara*, Zagreb 1938, 295. Ali politika v resnici pozna prijateljstva?! Demokratična politika jih ne pozna, avtoritarna pa le tu in tam. Toda tudi v tem primeru je prijateljstvo kvečjemu velikodušnost.

Pleterski si nadalje na vse kriplje prizadeva dokazati, da Šušteršič za odločujoče faktorje monarhije ni bil posebej pomembna figura, čeprav naj bi mu bil interes Avstrije tako rekoč glavna stvar. V poglavju *Emisar na jugu?* (str. 253–263) je to še posebej jasno razvidno. Radiću naj bi Vseslovenska ljudska stranka konkretno pomagala le s kreditom 50.000 kron leta 1910. A preberimo tale pasus iz knjige *Hrvatski panoramogram* Josipa Horvata (Zagreb 1965, str. 70): »Još je jednu zgodu svoga vicebanstva spominjao /Vinko/ Krišković kao 'najneugodniji doživljaj'. Nakon Majske deklaracije vođa Hrvatske pučke seljačke stranke Stjepan Radić, dotad glasati austrijski patriot naglo se radikalizirao, kliknuvši konačno u saboru: 'Dolje Austrija!' /Najbrž gre za »saborisanje« julija 1918./ Nekoliko dana kasnije predsjedništvo austrijske vlade telefonski je zamolilo bana /pl. Mihaloviča/ neka Radića pozove na odgovornost; u Beču ne shvaćaju Radića, konačno godinama prima novčanu potporu iz povjerljivog fonda za uvjet da se zalaže za politiku dinastije. Ban Mihalović lično nije mario Radića pa je stvar povjerio Kriškoviću. Radić se ispričao da ga je temperament zanio i da će stvar popraviti na narednoj sjednici. Na narednim je sjednicama Radić ponovio svoje protuaustrijske i protudinastijske ispade. Austrija je tada bila na izdisaju. Da je Radić primao subvencije iz Beča još od godine Riječke rezolucije, to u Zagrebu nije bilo nikome poznato; ni 'zemaljskoj vladi', jer je konačno bilo svoje vrste akt protivan sistemu dualizma, nedopustivo miješanje i rovanjenje. Zato se subvencija isplaćivala preko Ljubljane (preko dra Šušteršiča, vođe austrofilskih klerikalaca). Antipatiju prema Radiću nije Krišković tajio ni kasnije. Radićev se postupak nije slagao s njegovim etičkim mjerilima.« Tako Krišković kot Horvat sta mi znana kot zanesljiva pričevalca in nista nagnjena k pretiravanjem ali izmišljanju; kar tako mimo njihovih navedb ni mogoče iti.

Je pa jasno, da se slika Šušteršiča kot posrednika v teh mešetarjenjih in posledično tudi kot človeka velikega zaupanja odločujočih faktorjev monarhije že v času Reške resolucije (1905) ne sklada s podobo Šušteršiča, kakršno nam riše Pleterski. Vendar je bil prvak slovenskega katoliškega tabora za avstrijsko vlado tedaj že kar pomemben. Pleterski žal ne prikazuje podrobno, kako je Šušteršič »žagal« kranjskega deželnega predsednika Heina. V dnevniku Evgena Lampeta (hrani se v ljubljanskem Nadškofijskem arhivu) najdemo na str. 351 Šušteršičevo pripoved o tem (ko se je ob koncu leta 1914 razširila vest, da bo deželni predsednik Schwarz zamenjan, je Šušteršič obudil spomine na to, kako je padel Hein). Šušteršič je povedal, da je vlada hotela namesto Heina imenovati Schaffgottscha (»ki je bil Heinov prvi dvorni svetnik«; ponekod je priimek Schaffgottscha izpričan tudi v zapisu Schaffgotsch). Katoliški tabor je Schaffgottscha sprva zaupal, saj se je kot vladni zastopnik udeležil 2. slovenskega katoliškega shoda leta 1900. Toda baron Dipauli je slovenske katoliške prvake opozoril, da so Schaffgottschi sicer res katoliški, le predvideni kandidat za kranjskega deželnega predsednika ni. Šušteršič je nato rovaril tako proti Heinu kot proti Schaffgottscha, nakar se je predsednik cesarske vlade Gautsch končno vdal. Paul baron Gautsch, čigar vlada je nastopila v začetku 1905 in odstopila konec aprila 1906, je torej bil tisti avstrijski državnik, ki je začel resno upoštevati Šušteršičeve želje. To seveda ni nič čudnega, ker je Gautsch dobil nalogo izpeljati volilno reformo, vsak razsoden politik pa je vedel, da bo katoliški tabor na Slovenskem povsem prevladal. Zato tudi izplačevanje kakšnega dunajskega »drobiža« Radiću preko Šušteršiča ne bi bilo ne neverjetno in ne nemogoče.

Mene je zelo neprijetno presenetilo citiranje Pleterskega iz dnevnika škofa Jegliča; na str. 344 se tako bere: »Krek odšel v Zagreb, ko je bilo zasedanje sabora, kjer je nahuškal neko stranko za skrajni odpor; govori dotične stranke, Radić etc. so bili kar prekucijski.« Oglejmo si sedaj isti pasus v citatu iz Pleterskega *Prve odločitve Slovencev za Jugoslavijo* (Ljubljana 1971, 57): »Krek odšel v Zagreb, ko je bilo zasedanje sabora, kjer je nahuškal neko stranko za skrajni odpor; govori dotične stranke: Radić etc so bili kar prekucijski.« Ena vejica je nadomestila dvopičje, s tem pa se je zabrisal smisel Jegličevega poročila, namreč da v »dotično« – tj. od Kreka »nahuškano stranko« – sodi tudi Radić. Svoje mnenje o tej zadevi sem pojasnil v razpravi *Nekronani vojvoda kranjski – dr. Ivan Šušteršič*, zato ga tu ne bom ponavljal. Do enakega rezultata kot jaz – da gre pri vseh zadevi misliti predvsem na Krekove stike s frankovsko Čisto stranko prava oz. širše s t. i. Sveto alianso – je po drugi poti prišel tudi dr. Walter Lukan v svoji žal še neobjavljeni disertaciji *Zur Biographie von Janez Evangelist Krek* (Dunaj 1984; tipkopis, str. 198 in dalje). Na tem mestu Pleterskega povsem mine veselje do utemeljevanja lastnega stališča in dokazovanja, da drugi nimajo prav. A kritičnega mesta v Jegličevem dnevniku nikakor ni mogoče razumeti v smislu: govori »nahuškane stranke« + Radića + etc., saj je struktura stavka jasna; besedi »Radić« in »etc.« samo pojasnjujeta, kdo je

mišljen pri »nahuškani stranki«. Vsekakor je na zasedanju hrvaškega sabora konec junija in v začetku julija 1915 po vehementni opozicijski drži »blestel« Radić, ne Zagorac. Prim. B. Krizman, *Hrvatska u prvom svjetskom ratu*, Zagreb 1989, 91–93. Ne vem, zakaj je Pleterski v *Prvi odločitvi Slovencev za Jugoslavijo* spregledal, da je Radić na omenjenem »saborisanju« poudarjal prav tiste stvari, ki naj bi bile v Zagorčevem govorjenju za Jegliča prekujijske: tudi hrvaški kmečki prvak je poudarjal cilj zbiranja vsega »hrvaško-slovenskega naroda« v enotno državno telo pod žezlom habsburške dinastije.

Na str. 29 Pleterski meni, da nima smisla razpravljati o Šušteršičevem verskem čustvu. Pisec bi se rešil nekaterih dvomov o njem, če bi natančno prebral Tumove spomine; v njih je zlasti pomenljivo tole mesto: »Takrat /ko je Tuma študiral na Dunaju/ je divjal v 'Sloveniji' hud boj za in proti uvedbi tribarvnih dijaških trakov po zgledu nemških buršev. Nekateri so ugovarjali, da je to germanska šega in da prevzamemo s tem tudi aktivno odgovornost za obrambo narodnih znakov. Nasprotna struja, ki se je delala zelo bojevito, pa je ravno poudarjala, da mora vsak slovenski dijak tudi med tujim nemškim ljudstvom na Dunaju kazati svojo narodnost. Šušteršič je bil izboren agitator med dijaštvom in je končno dosegel, da je 'Slovenija' sprejela znake z neznatno večino glasov.« (H. Tuma, *Iz mojega življenja*, Ljubljana 1937, 122, 123.) Šušteršičevo vneto zavzemanje za posnemanje burševskih zgledov jasno kaže na to, da v študentskih letih ni bil ravno goreč katolik. Katoliki v burševsko organiziranih združenjih preprosto nimajo svojega mesta; misel, da bi se mogli posebej vneto zgledovati po njih, je torej že načeloma zgrešena. Velika Šušteršičeva pobožnost je potemtakem stvar njegovih zrelih let.

Ne mislim se ustavljati ob vsaki podrobnosti iz knjige Pleterskega in odpravljati vseh njenih problematičnosti; naj se v nadaljevanju ustavim le ob zares bistvenih stvareh. Misel na str. 273: »Kranjska deželna avtonomija v rokah SLS v letih 1908–1914 pomeni v nekem smislu zgodnji (pred)pojavnost sistema s totalitarističnimi potezami na slovenskih tleh,« je tako zrelativizirana (»v nekem smislu«, »(pred)pojavnost«), da ne pomeni pravzaprav ničesar, čeprav operira z zelo hudimi besedami. Omenjeni (pred)pojavnost sistema s totalitarističnimi potezami naj bi se kazal v vsesplošnem monopoliziranju deželne avtonomije, udejanjenem z močjo stranke, ki je bila izrazito usmerjena k ideološkemu izključevanju drugače mislečih. Če prav razumem Pleterskega, govori o nekakšni totalitaristični avtonomiji oz. avtonomističnem totalitarizmu. Kdo je še slišal za kaj takega? Ali ne gre tu za »leseno železo«? Kajti totalitarizem je po logiki stvari lahko le totalen, medtem ko avtonomija predpostavlja omejenost in relativnost moči ukrepanja. Katoliški tabor je pač zelo radikalno in avtoritarno udejanjal svojo vizijo deželne avtonomije – in nič več! Ni ukinjal večstrankarskih volitev, ni onemogočal dela večstrankarskih parlamentarnih organov, ki so skrbeli za zakonodajo oz. družbeno regulativo, ni posegal v delo sodišč. (No, Krek se je res nekolikantji pridušal nad zakonom o porotnih sodiščih, a je imel zato zelo tehten razlog: afero z gospodično Theimer!) Mahinacije Vseslovenske ljudske stranke z razveljavitvami mandatov nasprotnikov pa niso bile kakšna njena »specialiteta«; takšna je bila npr. praksa (nemško)liberalnih vlad po uvedbi ustavnega življenja v habsburški monarhiji. Sicer pa tudi liberalni Ivan Tavčar ni bil posebno prizanesljiv do drugače mislečih: po sklenitvi pakta s Schweglom je prešerno oznani, da bodo t.i. »klerikalci« deležni posta, ki bo trajal nekoliko dlje kot 40 dni. Prav tako je razglasil, da bodo njegovi pristaši dobili groš, medtem ko nasprotniki le knof!

Dalje! Pri preobrazbi Katoliške narodne stranke v Slovensko ljudsko stranko Pleterski pripisuje ključno vlogo anketi *Slovenca* leta 1904. Toda: Jegličev dnevnik izpričuje, da je katoliška stranka pod Šušteršičevim vodstvom delovala kot ljudska že leta 1902 (prim. zapise za 28. avgust, 8. in 16. september, 27. oktober 1902). Ljubljanski škof se je zaradi tega večkrat počutil kar nelagodno, vendar ga je nazadnje pomiril sam papež (prim. Jegličev dnevnik za 31. januar 1904). Sicer pa sem o tem razpravljal že v 3. številki 50. letnika *Zgodovinskega časopisa* in nima nobenega smisla, da se še dalje mudim ob tej stvari. Res ni moj problem, če nekaterniki ne poznajo ali nočejo poznati na določen problem nanašajočih se spisov.

Knjiga Janka Pleterskega je na prenekaterem mestu zelo polemična. Na str. 426 se je avtor npr. zakadil v mojo misel, da sta med 1. svetovno vojno Šušteršič in Lampe v prvi vrsti iskala rešitev za Slovence, medtem ko sta bila Krek in Korošec velika Jugoslavana. Označil jo je za postmoderno politiziranje. Pri tem pa sam Pleterski navaja citat iz Lampetovega dnevnika na svetega Lovrenca 1915 (popraviti je treba pomoto v opombi št. 53 na 380. strani 50. letnika ZČ!), ki pričuje, da je bila za Kreka glavna stvar združitve s Hrvati, za Lampeta pa je bilo bistveno, če Slovenci in Hrvati s tem

kaj pridobijo. Medtem ko je Krek govoril: Žrtve /za združitev s Hrvati/ bodo morale biti, Lampe ni pristajal, da bi v tej vlogi nastopali t.i. »obmejni Slovenci« (še posebno ne tisti na Koroškem in Štajerskem). Če bi bila rešitev za Slovence Jugoslavija, potem bi bila Šušteršič (nacionalni cilj svoje politike je definiral z besedami: »... da ostane vse skupaj, kar je slovenskega«) in Lampe – v božjem imenu – pač zanjo. Toda videla sta, da je ta v habsburški monarhiji neuresničljiva. Nerealna. Zgolj teorija oz. fantazija. (Prav taka teorija oz. fantazija se je dočrpal del 1. svetovne vojne zdela možnost propada habsburške države – ne le Šušteršiču, temveč tudi veliki večini njegovih rojakov.) In ne pozabimo, da so Šušteršiča obhajale zelo otožne misli, ker Jugoslovanski klub leta 1917 ni resno premislil o nekaterih ne čisto »jugoslovanskih« političnih možnostih. Pri vsem tem pa se je Pleterskemu zgodilo nekaj zelo zabavnega in pomenljivega: postmodernistično politiziranje je na drugem mestu – na str. 340, v opombi 12 (citat iz str. 426 je namreč vzlet iz enega od spisov, ki jih omenja opomba 12!) – razglasil kar za »zgodovinisje«. Izenačil je ti dve – po moji sodbi – dovolj različni stvari. No ja, živemu človeku se marsikaj primeri; nasploh pa je na svet in vanj zdravo gledati s humoristične plati. Zato se tudi ne mislim muditi ob opombi št. 11 na str. 320; ob njej pravim samo tole: sodbo o Šušteršiču kot Judežu lahko Pleterski zaščiti s copyrightom!

Poleg mene je važna tarča polemičnih osti Pleterskega tudi Vasilij Melik; z njim se obračunava zlasti na str. 431. Toda njegovi argumenti se zavračajo bolj z retoriko, kakor pa s protiargumenti. Da so Slovenci zavrnili program narodne avtonomije, je dejstvo. Sam Anton Korošec je 2. oktobra 1918 dejal: »Mi južni Slovani se najvdaneje zahvalimo za avtonomijo. Baron Hussarek, prepozni ste. /.../ Prepričan sem, baron Hussarek, da danes, 2. oktobra 1918, na zemeljski obli ne najdete več narodno zavednega južnega Slovana, ki bi vam bil pripravljen slediti po poti narodne avtonomije.« Torej: jasna zavrnitev narodne avtonomije. Tudi manifest cesarja Karla o preureditvi Cislajtanije v zvezno državo s samostojno državno enoto vsakega naroda je bil zavrnjen s strani Narodnega sveta SHS. Velika večina slovenskih voditeljev je oktobra 1918 tako z besedami kot z dejanji zavračala vse nejugoslovanske politične programe, ki so se na naših tleh pojavili dotlej; to je dejstvo, ki mu resno ni mogoče oporekati. Ti možje so menili, da so vsi drugi programi ali nerealni ali premalo obetajoči. Toda takšni so bili ne samo zaradi dejavnikov zunaj slovenskega prostora, temveč tudi zaradi podvigov slovenskih narodnih prvakov, ki so se zagledali v jugovzhodno smer. Koroščeve besede in politika Narodnega sveta to jasno dokazujejo.

Pleterski zelo hitro očita kakemu avtorju, da ne pozna tega ali onega spisa (prim. op. št. 16 na str. 227). Toda tudi njemu bi bilo tozadevno mogoče marsikaj naprtiti, ampak ne bodimo prestrogi: ubogi mali ljudje smo, polni slabosti... Navsezadnje je stvar prišla celo tako daleč, da knjiga, ki nosi naslov *Dr. Ivan Šušteršič 1863–1925*, sploh ni biografija (niti politična biografija) nekronanega vojvode kranjskega. Kaj pravzaprav je, ne vem. Zaenkrat ne bi rekel nič drugega kot tole: Še bo treba pisati o Šušteršiču. Vsakomur, ki se bo lotil tega posla, želim enako razumevajočega založnika kot Pleterskemu. A to je najbrž znanstvena fantastika.

Igor Grdina

Janusz Piekalkiewicz, **Prva svetovna vojna**. Ljubljana : DZS, 1996. 609 strani.

Založba DZS iz Ljubljane je izpeljala zanimiv projekt objave prevoda zadnjih dveh obsežnih monografij uglednega zgodovinarja moderne dobe, izbrušenega cineasta na področju dokumentarnih filmov in scenarista televizijskih serij (spomnimo se le njegove izredno uspešne nanizanke *Vohuni, agenti, vojaki – skrivni komandosi druge svetovne vojne*). Poljaka *Janusza Piekalkiewicza* (1925–1988); monografiji sta posvečeni obema svetovnim vojnama in o 2. svetovni vojni sledi naša posebna ocena v enem od prihodnjih zvezkov ZČ.

Zaradi kroničnega pomanjkanja zgodovinskih del o 1. svetovni vojni pri nas in v našem jeziku, tudi prevedenih, je obravnavana knjiga več kot dobrodošla, še zlasti zaradi obilice slikovnega gradiva (več kot tisoč ilustracij) in temeljite bibliografije. Čeprav avtor velja za odličnega poznavalca dogajanj zlasti v drugem svetovnem spopadu, se je zahtevne teme lotil nedvomno predvsem zato, ker 1. svetovno vojno pojmuje kot prvi časovni razdelek v svetovnem vojaško-političnem soočanju